

Srbija

Kosovo je proglasilo nezavisnost od Srbije 17. februara 2008. Srbija ovo proglašenje nije prihvatila i ono nije razjasnilo međunarodno pravni status Kosova iako je nezavisnost priznata od strane nekoliko ključnih bilateralnih partnera Srbije i Kosova, uključujući više zemalja Evropske Unije.

U Srbiji je formiranje nove koalicione vlade u junu donelo dramatične rezultate na polju ratnih zločina, hapšenjem Radovana Karadžića i njegovim transferom u Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal). Vlada ipak nije uspjela da uhapsi Ratka Mladića. Talas nasilja uperen prema poslovnim prostorima etničkih Albanaca i njihovim domovima usledio je posle deklaracije nezavisnosti Kosova. Romska manjina i dalje je ranjiva. Novinari i borci za ljudska prava našli su se ponovo pod pritiskom.

Odgovornost za ratne zločine

30. jula Radovan Karadžić je prebačen iz Srbije u Haški tribunal, 13 godina pošto je pred njim optužen (videti poglavlje o Bosni). Hapšenje je predstavljalo značajan korak napred u saradnji Srbije sa Tribunalom, oslikavajući jačanje autoriteta Demokratske stranke predsednika Borisa Tadića unutar vlade. Mesec dana pre toga Srbija je prebacila u Hag Stojana Župljanina, bivšeg komandanta policije bosanskih Srba. Neprijateljsko raspoloženje prema Haškom tribunalu i dalje je široko rasprostranjeno u javnosti.

Haški optuženici Ratko Mladić i Goran Hadžić i dalje su na slobodi u trenutku pisanja ovog izveštaja. Vladimir Vukčević, srpski Specijalni tužilac za ratne zločine, ponovo je istakao u avgustu da je hapšenje obojice begunaca prioritet za Beograd. U avgustu je Rasim Ljajić, predsednik srpskog Nacionalnog saveta za saradnju sa Haškim tribunalom rekao da se Mladić krio u vojnim barakama u Beogradu od juna 2002. do kraja 2005. Tokom svoje septembarske posete Srbiji, tužilac Haškog tribunala Serž Bramerc izrazio je „oprezni optimizam“ da bi Mladić mogao biti „uhapšen uskoro“, ali je odbio da javno oceni saradnju Srbije sa Tribunalom.

U oktobru sudije Haškog Tribunala potvrdile su presudu Milanu Martiću za zločine počinjene tokom granatiranja Zagreba 1995, osudivši ga na zatvorsku kaznu od 35 godina. Suđenje Vojislavu Šešelju pred Tribunalom, gde je optužen da je pomagao u rukovođenju masovnim isterivanjem Muslimana, Hrvata i drugih ne-Srba iz Hrvatske, Bosne i Srbije nastavljeno je tokom 2008. U toku su bila i suđenja drugim visokim zvaničnicima, kao što su Milan Milutinović, Dragoljub Ojdanić, Nikola Šainović, Nebojša Pavković i Vladimir Lazarević.

Beogradsko Veće za ratne zločine nastavlja svoje napore da ustanovi odgovornost navodnih izvršilaca ratnih zločina, uprkos ograničenim finansijskim sredstvima, neadekvatnoj političkoj podršci i nedovoljnoj javnoj svesti o njegovom radu. U avgustu Veće je optužilo Branka Grujića i Branka Popovića za ratne zločine protiv bošnjačkih civila u oblasti Zvornika. Suđenje „Suva Reka“ vezano za ubistva kosovskih Albanaca tokom 1999. jedno je od sedam slučajeva gonjenja koja su bila u toku pred Većem u 2008. Suđenje četvorici pripadnika paravojne formacije „Škorpioni“, optuženih za ratne zločine protiv kosovskih Albanaca, nastavljeno je u oktobru. U septembru je Vrhovni Sud Srbije odlučivao o žalbama na presude iz 2007 u slučaju četvorice članova druge paravojne jedinice u okviru „Škorpiona“ koji su dejstvovali u oblasti Srebrenice. On je potvrdio presude trojici optuženika (smanjujući jednu kaznu sa 20 na 15 godina) i naložio ponovno suđenje četvrtom, ukazujući na navodne neregularnosti u prvobitnom sudskom postupku. Specijalni tužilac za ratne zločine Vukčević nastavio je da prima pretnje smrću, posebno posle hapšenja i transfera Karadžića i Župljanina. U oktobru Vukčević je uputio zvaničan zahtev albanskoj vladi da poseti Albaniju radi ispitivanja navodnih otmica, transfera u Albaniju i ubistava kosovskih Srba tokom 1999. Albanske vlasti odgovorile su pozitivno, ali do posete je tek trebalo da dođe u trenutku pisanja ovog izveštaja.

U junu Vrhovni Sud osudio je bivšeg šefa tajne policije Radomira Markovića na kaznu zatvora od 40 godina, kao i nekoliko drugih optuženika na duge zatvorske kazne za pokušaj ubistva lidera opozicije Vuka Draškovića u oktobru 1999. Četiri Draškovićeve pomagača ubijena su u isplaniranoj automobilskoj nesreći. Presudom je zatvoren osmogodišnji krug suđenja, tokom kog su tri prethodne presude nižih sudskih instanci bile poništene od strane Vrhovnog Suda, koji je na kraju sam doveo slučaj do kraja.

Odnos prema manjinama

Deklaracija nezavisnosti Kosova od 17. februara izazvala je gnev srpske javnosti. U danima koji su usledili, etnički Albanci trpeli su dela zastrašivanja i uznemiravanja, među kojima su mnoga uključivala i razbijanja prozora na poslovnim prostorima i kućama, kao i pokušaje

paljenja imovine, pisanje grafita sa porukama mržnje i preteće proteste ispred kuća i poslovnih prostora. Odgovor srpskih vlasti nije bio odgovarajući: policija je bila aktivnija u zaštiti poslovnih prostora i kuća u vlasništvu pripadnika manjina posle napada nego što je to bio slučaj tokom talasa sličnih napada 2003. i 2004, ali nije preduzela preventivne akcije sa ciljem zaštite poslovnih objekata i kuća u vlasništvu manjina i generalno gledano nije uspela da identifikuje napadače, čak i kad su pripadnici policije bili prisutni tokom napada. Samo nekoliko napadača je optuženo zbog napada od strane sudija za prekršaje ili opštinskih i okružnih tužilaca.

Romska manjina i dalje trpi diskriminaciju i ekonomsku i političku marginalizaciju; Romi imaju najvišu stopu nezaposlenosti kao i odustajanja od škole, a preko polovine pripadnika ove manjine živi ispod granice siromaštva. Tokom septembarske posete Srbiji Komesar za ljudska prava Saveta Evrope naglasio je „nehumane uslove“ i „socijalnu isključenost“ koje Romi trpe.

U avgustu romski aktivisti i 450 stanovnika Kuršumlije tražili su javnu istragu povodom optužbi da su tri lokalna policijska službenika prebila dva Roma. Odgovarajući na pritisak javnosti, policija je suspendovala tri službenika i započela istragu da bi otkrila da li se radilo o preteranoj upotrebi sile.

Interno raseljena lica i izbeglice

Nije bilo dovoljnog napretka u pronalaženju trajnog rešenja za više od 200.000 interno raseljenih lica i skoro 100.000 izbeglica u Srbiji. Obe grupe još uvek se suočavaju sa problemima vezanim za dokumente, smeštaj i zaposlenje. Više od 7.000 izbeglica iz Bosne i Hrvatske i raseljenih lica sa Kosova i dalje su u kolektivnim centrima, često u uslovima ispod standarda. Prinudni povratak iz Zapadne Evrope Roma sa Kosova i drugde iz Srbije nastavlja da bude teret za romske zajednice.

Sloboda medija

Nezavisna medijska kompanija B92 dobila je pretnje u februaru, dok je tokom masovnih protesta u Beogradu vezanih za Kosovo 21. februara došlo do pokušaja paljenja njenih kancelarija, što je sprečio kordon policije. Kamerman B92 Boško Branković i dopisnik novinske agencije Beta Miloš Đorelijevski teško su pretučeni dok su izveštavali sa protesta u julu protiv hapšenja Radovana Karadžića, a u avgustu i oktobru pripadnici dve ultranacionalističke grupe silom su ušli u kancelarije Bete zahtevajući izveštavanje sa protesta protiv Karadžićevog hapšenja. Izbacila ih je policija.

Dvojici novinara nedeljnika *Nedeljni Telegraf* prečeno je smrću 24. marta u pismu koje su potpisale „Crvene Beretke“ (rasformirana specijalna policijska jedinica). Razlozi za pretnje bili su nejasni. Vukašin Obradović, vlasnik i glavni i odgovorni urednik nedeljnika *Vranjske*, primao je preteće telefonske pozive u više navrata početkom novembra, koji su očigledno povezani sa činjenicom da je magazin pisao o ogranizovanom kriminalu. Policija je brzo poslala patrole oko kancelarija *Vranjske* i Obradovićeve kuće.

Branioци ljudskih prava

U februaru je izvršnom direktoru Centra za ljudska prava Nataši Kandić prečeno pošto je prisustvovala sednici Kosovskog Parlamenta na kojem je ovaj proglasio nezavisnost od Srbije. Aktivisti Socijalističke Partije Srbije skupljali su potpise za podizanje krivične prijave protiv Kandiće, optužujući je da je pretnja ustavu i državi; ipak, ona nije bila optužena. Novine *Kurir* nazvale su Kandićku „izdajnikom“, a *Večernje novosti* „ženom koja ne postoji“.

Helsinškom komitetu za ljudska prava u Srbiji i njegovom direktoru Sonji Biserko prečeno je u septembru i to vezano za njihov rad o odgovornosti za ratne zločine. Ultranacionalisti su protestovali 30. septembra ispred kancelarije grupe. 2. oktobra kućna adresa Sonje Biserko je objavljena u članku tabloidne novine nazivajući je „izdajnikom“. Posle toga ona je stavljena pod policijsku zaštitu.

Ključni međunarodni akteri

Evropska Unija je potpisala Sporazum o Stabilizaciji i Asocijaciji sa Srbijom u aprilu, uprkos neuspehu Srbije da prebaci Mladića u Haški Tribunal. U trenutku pisanja izveštaja, zemlje članice Evropske Unije tek treba da ratifikuju sporazum, što je potez koji zavisi od pune saradnje sa Haškim Tribunalom. U septembru EU je odlučila da ne ponudi privremene trgovinske povlastice Srbiji, pošto je holandska vlada odbila da ratifikuje taj dogovor, obrazlažući taj potez neuspehom Srbije da uhapsi Ratka Mladića i Gorana Hadžića. Redovni izveštaj Evropske Komisije o Srbiji objavljen u novembru podvukao je nepronalaženje Mladića i tešku situaciju u kojoj se nalaze Romi.

Savet za ljudska prava UN je trebalo da razmatra stanje u Srbiji u okviru svog Univerzalnog periodičnog izveštaja u decembru 2008.

Komisija protiv rasizma i netolerancije Saveta Evrope objavila je izveštaj o Srbiji u aprilu. Ona je preporučila poboljšanje zakonske zaštite za religijske manjine, poboljšane pravne

lekove protiv rasne diskriminacije, privođenje pravdi počinitelaca napada na religijske i etničke manjine i poboljšane životne uslove za Rome.

Kosovo

Proglašenje nezavisnosti Kosova od Srbije u februaru ne samo da nije uspelo da razjasni njegov međunarodni pravni status već nije dovelo do vidljivog poboljšanja stanja ljudskih prava. Slab krivični pravosudni sistem obesmišljava napore da se uhvati u koštac sa nekažnjivošću za etničko nasilje i druge ozbiljne zločine. Manjine se součavaju sa stalnim nasiljem i diskriminacijom. Malo raseljenih lica i izbeglica se vratilo u svoje domove, iako se uvećao broj prinudnih povratka iz Zapadne Evrope.

Nesigurnost povodom statusa UN-ove privremene administracije na Kosovu (UNMIK) i EU misije koja bi trebalo da je nasledi umanjili su njihovu efikasnost. Statusni plan za Kosovo, zasnovan na takozvanom Ahtisarijevom planu (koji je osmislio glavni pregovarač UN-a Marti Ahtisari) predvideo je da bi Međunarodna civilna kancelarija (MCK) vođena od strane EU i policijska i pravosudna EU misija (EULEX) preuzele odgovornost od UNMIK-a posle kosovskog proglašenja nezavisnosti. Međutim, Savet Bezbednosti UN nije uspeo da dogovori tu promenu, odlažući razmeštanje EULEX-a i ostavljajući prazninu u upravljanju pravosudnim sistemom. Generalni Sekretar UN odobrio je u junu neformalan prenos odgovornosti na EULEX i smanjio je ulogu UNMIK-a. U trenutku pisanja izveštaja EULEX tek treba da bude razmešten na severno Kosovo, koje kontrolišu Srbi, što je proces koji komplikuju primedbe vlasti u Prištini i Beogradu zbog implikacija koje bi imao na konačan status Kosova. Status MCK i dalje ostaje nejasan.

Kosovske mirovne snage KFOR, vođene od strane NATO-a, i dalje ostaju raspoređene na celom Kosovu, uključujući i sever. Tokom prvih šest meseci 2008. broj trupa se smanjio sa 15.900 na 14.759.

Zaštita manjina

Ograničeno nasilje pratilo je proglašenje nezavisnosti Kosova, i to većinom koncentrisano u severnoj Mitrovici. Četrdesetpet etnički motivisanih incidenata (18 u Mitrovici) je zabeleženo od strane Kosovske Policijske Službe (KPS) u prvih šest meseci godine, što je smanjenje u odnosu na 31 koliko je ova služba zabeležila u Mitrovici u istom periodu u 2007. UNMIK, koji je zabeležio skoro 200 „medju-etničkih“ incidenata u 2007, nije izneo brojke za 2008.

U januaru i februaru 2008. autobusi koji su prevozili Srbe i Gorance zaustavili su i pretresali naoružani maskirani muškarci. Niko nije povređen, a napadači nisu identifikovani. U dva

odvojena incidenta u aprilu na srpsko selo Banjski Suvi Do je pucano iz obližnjeg albanskog sela. KPS i KFOR su brzo reagovali u obe situacije, ali napadači nisu otkriveni. U maju je stariji srpski povratnik u Dečane prebijen. Istraga ovog incidenta i dalje je trajala u vreme pisanja ovog izveštaja.

Jedan ukrajinski policajac je ubijen, a više od 150 ljudi je povređeno tokom sukoba u Mitrovici 15. marta, pošto su Srbi pokušali da provale u sudnicu UN. Tenzije u Mitrovici su nastavile da postoje u narednim mesecima, što je rezultiralo obnovljenim sukobima 4. avgusta tokom kojih su tri Srba i jedan međunarodni policajac povređeni.

Roma, Aškali i Egipćani (RAE) i dalje su suočeni sa stalnom diskriminacijom, posebno u domenu zapošljavanja i pristupu javnim servisima, a i dalje su pogođeni najvišom stopom nezaposlenosti, odustajanja od školovanja i mortaliteta na Kosovu.

Povratak izbeglica i raseljenih lica

Broj dobrovoljnih povrataka na Kosovo, uključujući iz Srbije, nastavlja da se smanjuje, sa svega 229 (uključujući 80 Srba) registrovanih tokom prvih osam meseci godine. Povratke sprečava nestabilna politička situacija i nedostatak uslova za održiv povratak, uključujući zapošljavanje i socijalne usluge. Prema Visokom komesaru Ujedinjenih Nacija za izbeglice Srbi, Romi i Albanci iz oblasti u kojima su manjine imaju i dalje potrebu za međunarodnom zaštitom.

U istraživanju Mitrovačkog Instituta za javno zdravlje u maju zaključeno je da je nivo olova među raseljenim RAE u kampovima u severnoj Mitrovici i dalje opasno visok, uprkos naporima da se omogući tretman protiv kontaminacije olovom. Ombudsman je započeo istragu po tom pitanju u julu 2008. Nastavljeni su naponi da se RAE vrata u svoje domove u Mitrovici, koji su rezultirali sa 14 porodica koje su se vratile u obnovljene domove u 2008.

Nastavljena su prinudna vraćanja iz Zapadne Evrope, sa 1.727 ljudi vraćenih u prvih osam meseci 2008, uključujući 437 iz Nemačke i 290 iz Švajcarske. Dok UNMIK nastavlja direktno da upravlja tim procesom, kosovsko Ministarstvo unutrašnjih poslova sada je zaduženo za praćenje procesa. Ipak vladinoj strategiji reintegracije, koja predviđa 5.000 povratnika godišnje, nedostaju mehanizmi da obezbedi pristup dokumentaciji i smeštaje neophodne da se reintegracija olakša.

Nekažnjivost i dostupnost pravdi

Ramuš Haradinaj, bivši komandant Oslobođilačke vojske Kosova oslobođen je optužbi pred Haškim Tribunalom 3. aprila 2008. Haradinaja, koji je u vreme kad je optužen bio premijer Kosova, optužnica je teretila za ubistvo, progon, silovanje i mučenje tokom konflikta na Kosovu. Sudije Haškog Tribunalu presudile su da nije kriv ni po jednoj tački optužnice. Sud je naveo značajne teškoće da dobije svedočanstva mnogih svedoka zahvaljujući brizi za sigurnost. Jedan ko-optuženi, Idriz Balaj je takođe oslobođen svih optužbi, dok je drugi, Lahi Brahimaj proglašen krivim i osuđen na šestogodišnju kaznu zatvora. Žalbe tužilaštva protiv dve oslobađajuće presude i kazne za Brahimaja, kao i Brahimajova žalba na presudu su na čekanju u trenutku pisanja ovog izveštaja.

U julu je Haški Tribunal osudio poznatog kosovskog novinara Batona Hadžiua za nepoštovanje suda zbog otkrivanja identiteta zaštićenog svedoka koji je svedočio tokom suđenja Haradinaju. Kazna je iznosila 7.000 evra.

Krivični pravosudni sistem Kosova i dalje je najslabiji među glavnim institucijama. Zakon iz 2004, koji zahteva da tužioci, a ne sudije preuzmu vođstvo u istraživanju slučajeva tek treba u potpunosti da se primeni. Nedovoljna koordinacija između policije i tužilaštava, kao i između domaćih i međunarodnih aktera i dalje su barijera efikasnoj primeni pravde. Nepostojanje postavljene sudske policije koja je predviđena zakonom umanjuje sposobnost policije da značajno pomogne tužiocima. Sistem elektronske obrade slučajeva i dalje ne funkcioniše.

Zaštita svedoka je poseban problem, pre svega u slučajevima koji uključuju organizovani kriminal, ratne zločine i napade na manjine. Široko rasprostranjeno zastrašivanje i uznemiravanje svedoka uzrokuje da mnogi svedoci nisu spremni da istupe napred. Kosovu nedostaje zakon o zaštiti svedoka, a sudije i tužioci često ne koriste ni one mere koje su im na raspolaganju. Nespremnost zapadnih vlada da prime svedoke i njihove porodice onemogućava premeštaj svedoka.

Broj aktivnih tužbi za ratne zločine i dalje je nizak. U toku su suđenja etničkom Albancu Gani Gašiju, koji je optužen za ubistva albanskih civila tokom 1998. Etnički Srbin Momčilo Jovanović uhapšen je u martu zbog zločina protiv albanskih civila 1999. U maju etnički Srbin Miroslav Vučković osuđen je na osmogodišnju zatvorsku kaznu zbog zločina protiv etničkih Albanaca, uključujući ugrožavanje života upotrebom eksploziva i oružja, uništavanje imovine, krađu i pljačkanje.

Nedovoljan napredak postignut je u privođenju licu pravde osoba odgovornih za najozbiljnije zločine tokom nereda u martu 2004. Prema poslednjoj statistici UNMIK-a, do kraja oktobra 2008, 35 lica je osuđeno za paljevinu, pljačku, podstrekivanje rasne, religijske i etničke mržnje i napad, isti broj kao i krajem januara.

Takođe, nedovoljan je progres i u otkrivanju sudbine nestalih osoba. Po podacima iz aprila 2008. 1963 osobe – većinom kosovski Albanci – i dalje se vode kao nestali. U junu je Parlamentarna skupština Saveta Evrope postavila Dik Martija kao izvestioca da bi istražio sudbinu nestalih Srba koji su navodno prebačeni u severnu Albaniju posle juna 1999. Vlada Kosova odbila je da istraži ove tvrdnje.

Branioци ljudskih prava

Branioци ljudskih prava su u velikoj meri slobodni da funkcionišu bez ometanja od strane međunarodnih vlasti ili vlade Kosova.

Institucija Ombudsmana i dalje je kompromitovana neuspehom Skupštine Kosova da postavi osobu na tu funkciju. Proces postavljenja je ponovo započet u septembru 2008. po treći put. Institucija je imala privremenog ombudsmana od 2006. Ali UNMIK-ova saradnja se poboljšala, sa napretkom u bavljenju zaostalim korespondencijom i zahtevima od strane ombudsmana. U vreme pisanja ovog izveštaja, EULEX tek treba da inicira saradnju sa ovom institucijom.

Savetodavni panel o ljudskim pravima primio je preko 30 slučajeva baveći se navodnim imovinsko-pravnim prekršajima, dostupnosti sudu i žalbama na izvršne odluke UNMIK-a. U trenutku pisanja ovog izveštaja EULEX je trebalo da odluči da li panel može da prima žalbe protiv njega. U decembru 2007. porodice dva protestanta koje su ubili rumunski UN policajci 2007. uložili su svoju žalbu pred panelom. U septembru Specijalni predstavnik Generalnog Sekretara UN (SPGS) izjavio je da je žalba neprihvatljiva jer nisu iscrpljeni alternativni pravni lekovi. SPGS nije dao odgovor o suštini žalbe do trenutka pisanja izveštaja, uprkos zahtevu panela da to učini. Panel je u oktobru odlučio da sprovede javno saslušanje i januaru 2009. da bi razmotrio suštinu žalbe i prihvatljivost njenog podnošenja. U trenutku pisanja izveštaja, panel tek treba da izda preporuku u vezi sa bilo kojim slučajem pre njega.

Ključni međunarodni akteri

U oktobru Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija odobrila je zahtev Srbije da se zatraži mišljenje Međunarodnog suda pravde da li je jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova u skladu sa međunarodnim pravom.